

Alkoholipolitiikka-lehti: lukijakunta, käyttö, vaikutukset

Matti Piispa

Alkusyksystä 1982 posti toi 1 021 Alkoholipolitiikka-lehden tilaajalle kyselylomakkeen, jossa tiedusteltiin muun muassa lehden merkitystä tietolähteenä, kiinnostusta eri sisältöalueita ja kirjoitustyyppejä kohtaan sekä yksittäisten kirjoitusten lukemista. Samoihin aikoihin Alkoholipolitiikka-lehdessä (4/82) julkaistiin juttu, jossa tutkimusta perusteltiin pyrkimyksellä tuottaa uutta tietoa alkoholivalistuksen mahdollisuuksista ja näin tukea Alkoholipolitiikka-lehden kehittämistä entistä keskustelevalle julkaisuksi.

Lomakkeita palautettiin täytettynä 627 kappaletta. Kohderyhmittäin vastaamisaktiivisuus käy ilmi taulukosta 1.

Kansanedustajat, vähintään kolme kertaa viikossa ilmestyvien sanomalehtien päätoimittajat ja Alkoholitutkijain seuran jäsenet otettiin tutkimuksen kohderyhmiksi siksi, että he ovat alkoholipoliittisia vaikuttajia ja siten Alkoholipolitiikka-lehden valistuksellisen merkityksen kannalta keskeisessä asemassa. Näihin ryhmiin kuuluvat henkilöt luonnollisesti karsittiin otoksesta, toisaalta siihen lisättiin 17 Alkon sisäisestä jakelulistasta poimittua henkilöä.

Tilaaajarekisteristä poimittuun otokseen tuli mukaan 325 instituutiota. Niistä 241:lle postitettiin erityislomake (pois karsittiin kirjastot ja sanomalehtien toimitukset), joita palautet-

tiin 177, eli palautusprosentiksi muodostui 73,4. Tämän erityiskyselyn tuloksista totean vain sen, että eniten kiinnostusta Alkoholipolitiikka-lehden sisältöä kohtaan esiintyy sosiaalitoimen, päihdehuollon ja Alkon myymäläorganisaation piirissä. Selvästi vähäisempää on kiinnostus ravintolahenkilökunnan ja järjestysviranomaisten keskuudessa. Kyselyyn vastanneissa instituutioissa lehti tavoittaa keskimäärin 4 lukijaa. — Jatkossa keskityn henkilötalajien vastausten tarkasteluun. Olennaisissa kysymyksissä instituutioista annetut vastaukset tukevat henkilötalajien vastauksista muodostuvaa kuvaa.

Lukijakunnan koostumus

Alkoholipolitiikka-lehden lukijakunnan ammatti-, koulutus-, ikä- tms. rakennetta kuvataan seuraavassa otos-aineiston perusteella.

1. Alkoholipolitiikka on (pää)kaupunkilaisen lehti: Sen lukijoista 25 % asuu pääkaupunkiseudulla ja 71 % yleensä kaupungeissa, kun vastaavat luvut Suomen koko väestön osalta ovat 16 % ja 60 % (Suomen tilastollinen vuosikirja, STV 1981).

2. Alkoholipolitiikka on miesten lehti: Kyselyyn vastanneista oli miehiä 72 % ja naisia 28 %.

Taulukko 1. Lomakkeiden palautusprosentit kohderyhmittäin

	postitettuja lomakkeita lkm	palautettuja lomakkeita lkm	palautus- prosentti %
otos tilaaajarekisteristä	640	399	62,3
kansanedustajat	200	105	52,5
sanomalehtien toimitukset	71	48	67,5
Alkoholitutkijain seuran jäsenet	110	75	68,2

3. Alkoholipolitiikka on ”*märän sukupolven*” *lehti*: Viime sotien aikana sekä niiden jälkeisenä vuosikymmenenä syntyneet ikäluokat (nyt 25—44-vuotiaat) muodostavat 64 % lukijakunnasta, kun niiden osuus Suomen koko 15—74-vuotiaasta väestöstä on 40 % (STV 1981, s. 39). ”Märän sukupolven” sisällä eniten lukijoita on ikäryhmissä 32—41-vuotiaat. Eläkeläisiä (yli 64-vuotiaita) ja ”opiskelijaikäisiä” (15—24-vuotiaita) on lukijakunnasta alle 4 %.

4. Alkoholipolitiikka on *vakavaraisten lehti*: Kyselyyn vastanneista kolmasosa sijoittuu vuoden 1981 bruttotulojensa perusteella tuloluokkaan 50 000—75 000 markkaa. He ja yli 75 000 markkaa vuodessa ansaitsevat muodostavat 60 % lukijakunnasta. Kaikista maamme tulonsaajista (v. 1979) yli 4 150 markkaa kuukaudessa ansaitsevien osuus on 12 % (STV 1981, s. 244).

5. Alkoholipolitiikka on *lukeneiston lehti*: Puolet kyselyyn vastanneista oli suorittanut ylioppilastutkimuksen. Reilu neljäsosa oli saanut opistotasaisen ammattikoulutuksen (yleisin on kauppaopisto), korkeakoulututkimuksen suorittaneita tai sitä parhaillaan suorittavia oli 36 % (yleisin on yhteiskuntatieteellinen). Korkeakouluopiskelijoita koko vastaajajoukosta oli vain 6 %.

6. Alkoholipolitiikka on *alkoholiongelmien parissa ”kentällä” työskentelevien ja arkipäivän alkoholikontrollia harjoittavien lehti*: Lukijakunnassa on neljä muita selvästi suurempaa ammattiryhmää — Alkon myymälöiden henkilökunta ja paikallis- ja aluejohto, ravintola-alalla työskentelevät, opetus- ym. tiedonvälitystehtävissä toimivat sekä sosi-aali-, päihde- ja nuorisohuollon parissa työskentelevät — yhteensä 54 % kyselyyn vastanneista.

Edellä esitettyjä lukuja tulkittaessa on muistettava, että niitä laskettaessa on kansanedustajat, sanomalehtien toimittajat ja Alkoholitutkijain seuran jäsenet jätetty sivuun. Ainakin kaupunkilaisuus-, miesvoittoisuus-, vakavaraisuus- ja lukeneisuus-määreet korostuisivat entisestään, jos nämä ryhmät laskettaisiin mukaan. Tämänäyttöiseltä tutkimukselta täysin tavoittamattomiin jää se joukko, joka lukee lehtensä esimerkiksi kirjastoissa. Alkoholipolitiikka-lehden koko lukijakuntaa

ajatellen tässä artikkelissa esitettäviä tuloksia voidaan siis pitää lähinnä *suuntaa osoittavina*.

Jatkossa otos-aineistoa kutsutaan *kenttäväeksi*.

Lehden merkitys tietolähteenä

Tärkeimmät tietolähteet alkoholikysymyksissä ovat sanomalehdet ja Alkoholipolitiikka-lehti. Niiden välinen merkitysero voidaan tiivistää toteamukseen, että edelliset ovat *alkoholipoliittisten vaikuttajien* (kansanedustajat, toimittajat) tärkein tietolähde, kun taas Alkoholipolitiikka-lehden merkitys korostuu kenttäväen ja tutkijoiden keskuudessa. Kaikkiaan yli neljä viidesosaa tutkijoista, kolme neljäsosaa kenttäväestä, kaksi kolmasosaa toimittajista ja puolet kansanedustajista sijoitti Alkoholipolitiikka-lehden alkoholikysymyksissä kolmen tärkeimmän tietolähteensä joukkoon.

Ammattiryhmien välisessä vertailussa kävi ilmi, että vankin Alkoholipolitiikka-lehden asema alkoholitiedouden lähteenä on opetus- ja kulttuurityötä tekevien (83 %) sekä Alkon myymälähenkilöstön (77 %) parissa.

Kolmanneksi tärkein tietolähde ovat henkilökohtaiset kontaktit ja neljänneksi tärkein radio ja televisio. Ammatti- ja järjestölehdet sekä aikakauslehdet sen sijaan sijoittuivat tietolähteitten vertailussa jälkipäähän. Tällaisten julkaisujen joukossa Alkoholipolitiikka-lehdellä ei näytä olevan varteenotettavaa kilpailijaa. Muina ”säännöllisesti seurattavina” lehtinä mainittiin useimmin raittiusliikkeen ja päihdehuollon julkaisuja (erityisesti Raittiusanommat ja Tiimi) — mutta niitäkin vain joka kahdeksannessa vastauksessa.

Arviot vaikutuksesta

Vastaaajia pyydettiin arvioimaan Alkoholipolitiikka-lehden vaikutusta 1) lukijoiden juomatapojen kehittymiseen, 2) alkoholi-ongelmien parissa työskentelevien ammattikäytäntöön, 3) alkoholipoliittiseen mielipiteenmuodostukseen ja päätöksentekoon sekä 4) vastaajan henkilökohtaiseen mielipiteeseen alkoholiolojen kehityksestä ja sen vaatimista toimenpiteistä.

Taulukko 2. Alkoholipolitiikka-lehden vaikutuksen suureksi arvioineiden vastaajien %-osuudet

	1	2	3	4	N
kenttäväki	2	39	17	24	383
tutkijat	0	27	24	19	74
kansanedustajat	0	55	20	22	78
toimittajat	0	49	32	27	47

Arviot Alkoholipolitiikka-lehden vaikutuksesta lukijoiden juomatapojen kehittymiseen ovat varsin realistisia: Juuri kukaan ei pidä vaikutusta suurena, sen sijaan yhdeksän vastaajaa kymmenestä arvioi sen vähäiseksi (taulukko 2). Eniten vaikutusta lehdellä katsotaan olevan ammatillisella ulottuvuudella. Jos taulukon 2 lukuihin lisätään ammatillisen vaikutuksen kohtalaiseksi arvioineiden osuudet, niin kolme neljäsosaa kenttäväestä ja tutkijoista pitää lehteä hyödyllisenä. Eri ammattiryhmistä epäilevimmin lehden ammatilliseen hyödyllisyyteen suhtautuivat sosiaalialan työntekijät, mutta heistäkin 31 % piti sitä suurena. Kansanedustajien ja toimittajien arviot sen sijaan ilmeisesti liioittelevat Alkoholipolitiikka-lehden merkitystä ja heijastavat mielikuvaa, jossa lehti koetaan alkoholiongelmiin ja alkoholikontrollin parissa työskentelevien ammatilliseksi julkaisuksi.

Kun taas kysytään lehden vaikutusta alkoholipoliittiseen mielipiteenmuodostukseen ja päätöksentekoon maassamme, kansanedustajat ja toimittajat ovat asemastaan johtuen asiantuntijoita vastaamaan. Toimittajien arvio on myönteisempi, mutta heistäkin lähes puolet pitää tuota vaikutusta vähäisenä. Vastanneista kansanedustajista liki kaksi kolmasosaa toisaalta myöntää lehden kirjoitusten vaikutuksen henkilökohtaiseen mielipiteenmuodostukseensa vähintään kohtalaiseksi.

Lähes samanlainen jakauma muodostui kenttäväen arvioista. Mutta kenttäväen eri ammattiryhmien välillä oli suuria eroja: Sosiaalialalla toimivista 30 % arvioi lehden kirjoitusten vaikutuksen henkilökohtaiseen mielipiteeseensä suureksi, kun vastaava luku järjestyksenpitoitehtävissä toimivien kohdalla oli 18 %.

Lehden sisältökäyttö

Alkoholipolitiikka-lehteä luetaan ennen muuta *ammattillisin* odotuksin. Tämä kävi selväksi ilmi tutkittaessa, mitä lehden sisältöalueita eri lukijaryhmissä pidettiin kiinnostavimpina. Koko aineistossa eniten suosituimmuusmainintoja saivat osakseen ”Alkoholijuomien käyttö, kulutus ja haitat yleensä”, ”Alkoholiin liittyvä tapakulttuuri ja perinnetietous”, ”Alkoholiasenteet, alkoholipsykologia, alkoholin merkitykset”, ”Alkoholipolitiikka ja alkoholijärjestelmä” sekä ”Alkoholismi ja päihdehuollon ongelmat”. Ammattiryhmittäin suoritettu analyysi puolestaan osoitti, että kiinnostuneita ollaan omaa työtä lähellä olevista sisältöalueista. Sosiaalialalla toimivat lukijat ovat kiinnostuneita päihdehuollon ongelmista, ravintola-alalla toimivat anniskelukykyksistä, poliisit liikennejuopumuksesta ja järjestyksenpito-ongelmista ja niin edelleen.

Alkoholipolitiikka-lehden numeroiden 1—3/82 lukemista kartoittaneeseen kysymyseen saadut vastaukset tukevat johtopäätöstä ammatillisten lukemismotiivien ensisijaisuudesta. Toisaalta luetuimpien ja mielenkiintoisimpina pidettyjen joukkoon sijoittui monia ”yleissivistäviä” kirjoituksia, sellaisia kuin ”Ihmisen tutkiminen kulttuuriolentona” (Antti Eskola) ja ”Väkijuomat Kustaa Vaasan ajan Suomessa” (Erkki Malminen). Erityisesti kenttäväen vastauksissa korostettiin sitä, että lehti antaa orientaatioapua ja oivalluksia oman ja lähiympäristön alkoholikäyttäytymisen suhteen. Tätä lukemismotiivia voidaan kutsua vaikkapa ”valistukselliseksi”.

Yleistä kiinnostusta virittäviä teemoja ja avainsanoja näyttävät olevan alkoholipolitiikan juuret ja tulevaisuus, nuorten ja muiden erityisryhmien alkoholin käyttö, päihdehuolto, suomalainen viinapää, keskiolut ja ”pekkakuusi” (taulukko 3).

Alkoholipolitiikka-lehden nykyiseen kirjoitusrakenteeseen oltiin vastauksissa varsin tyytyväisiä. Selvästi suosituimmiksi kirjoitustyypeiksi osoittautuivat virike- ja keskustelupuheenvuorot ja haastattelut — niiden käytön lisäämistä toivoi lähes puolet vastaajista. Jos jotain lehdestä halutaan karsia, niin aloitettakoon tilastoista ja bibliografioista — niiden

Taulukko 3. Luetuimmat kirjoitukset kenttäväen keskuudessa: 1 = kirjoitukset kokonaan lukeneiden %-osuus vastaajista, 2 = kirjoitusta vähintään silmäilleiden %-osuus vastaajista

	1	2
PÄÄKIRJOITUKSET		
50-vuotias Alko (Matti Kaukinen)	38	70
Ikiliikkujana keskiolut (Jorma Simpura)	35	67
Muutoksen alku on meissä itsessämme (Pekka Kuusi)	33	62
Turvallinen työyhteisö (Mikko Immonen)	22	56
ARTIKKELIT		
Pekka Kuusi ja Alkon nykypolitiikan juuret (Matti Virtanen)	30	67
Vuoden 1932 väkijuomalaki ja sen yhteiskunnallinen tausta (Jorma Kallenautio)	27	66
Kuka kuluttaa Lapin alkoholia? (Ilpo Koskikallio)	28	64
Nuorten tupakoinnin ja alkoholin käytön ennustettavuus ja jatkuvuus (Lea Pulkkinen)	26	64
Alkoholipolitiikan tulevaisuudesta (Klaus Mäkelä & Juha Partanen)	22	61
Alkoholimyymälä 50 vuotta kontrollipolitiikan välineenä (Pekka Olkkonen)	25	60
NÄKÖKULMIA-OSASTO		
Keskiolut on ongelma (Jouko Hemminki)	37	74
Suomalaista viinapäättä etsimässä (Matti Virtanen)	37	73
Kahdeksan veruketta olla ilman viinaa (Arto Kytöhonka)	38	66
10 miljoonan pullon yö (Matti Piispa)	25	55
AJASSA LIIKKUU -OSASTO		
Kuusi lähtee, Koski tulee	38	68
Tietoja vuoden 1981 anniskelutoiminnasta (Juhani Hakala)	20	66
Muutoksia Alkon johtajistossa	37	64
Alkoholiolot vuonna 1981	24	63
Helsingin selviämisasema aloitti	26	58

suosio on selvästi lehden muita osastoja vähäisempi. Raskaat tieteelliset ja tilastolliset artikkelit saivat myös moitteita osakseen — moitteen kärki suuntautui ”risumetsää ja häkkyröitä” tuottaviin kirjoittajiin, vaikka tutkimukselliset artikkelit sinänsä saivat vahvaa kannatusta osakseen kaikissa vastaajaryhmissä toimittajia lukuun ottamatta.

Numeroiden 1—3/82 lukemista kartoittaneisiin kysymyksiin annettujen vastausten perusteella näyttää siltä, että kattavimmin luetaan pääkirjoituksia ja hatarimmin Ajassa liikkuu -osaston kirjoituksia. Mielenkiintoisimmiksi mainittujen kirjoitusten luetteloa hallitsevat artikkelit ja Näkökulmia-osaston kirjoitukset. Parhaimmillaan yksittäinen juttu vetää puoleensa runsaat kaksi kolmasosaa lehden käyttäjistä.

Yleisarviot lehdestä

Vastaajien käsitys Alkoholipolitiikka-lehden ajankohtaisuudesta oli todella myönteinen: 8—9 vastaajaa kymmenestä oli sitä mieltä, että lehdellä on hyvä ote alkoholiolojen ja alkoholipolitiikan tapahtumavirtaan: ”Asiallinen, hyvä, puolitieteellinen julkaisu.” ”Pitäkää taso vaan korkeana, lässylehtiä ilmestyy jo muutenkin.”

Korkean arvosanan lehti sai myös journalistisesta otteestaan. Kriittisimminkin suhtautuivat kenttäväki ja toimittajat, mutta heistäkin kaksi kolmasosaa piti kirjoituksia selkeinä ja helppolukuisina. Moitteet kohdistuivat lähinnä kuivahkoon kokonaisilmeeseen: ”Turhan konservatiivinen jo ulkoasultaan.” ”Kirjoituksia syytä kansanomaisaa.”

Väitteeseen, että "Alkoholipolitiikka-lehti on liikaa kiinni Alkon linjassa ja näkökannoissa", yhtyi yli 40 % vastaajista — tutkijoiden ja toimittajien ryhmissä yli puolet. Vain 20—25 % — toimittajien ryhmässä vielä harvempi — torjui väitteen. Alkon johdon halu sallia myös yhtiön linjan kanssa ristiriidassa olevien näkemysten esilletulo lehden palstoilla ei siis (vielä) ole saanut lukijakunnan enemmistöä vakuuttuneeksi.

Yhteenvedo ja suosituksia

Äärimmilleen tiivistettyinä lukijatutkimuksen tulokset voidaan esittää seuraavasti:

1. Alkoholipolitiikka-lehti on tärkeä tietolähde alkoholikysymyksissä.

2. Lehteä luetaan ensisijaisesti ammatillisin odotuksia, ja siitä myös koetaan olevan hyötyä alkoholiongelmien ja alkoholikontrollin parissa työskenteleville.

3. Lehden sisältö arvioidaan ajankohtaiseksi ja sen journalistinen ote hyväksi.

Entä tutkimuksen alkuperäinen tavoite? Onko se "tuottanut uutta tietoa alkoholivalistuksen mahdollisuuksista"? Loppupohdinta olkoon vastauksena tähän kysymykseen.

Alkoholipolitiikka-lehden yhteiskunnallisen vaikutuksen voi nähdä toteutuvan kahdella tavalla:

— Vaikuttajajaksilöt (esim. kansanedustajat, virkamiehet) käyttävät sitä muodostaessaan mielipidettä alkoholiolojen kehityksestä ja sen edellyttämistä toimenpiteistä. Mikäli joukkotiedotusvälineet lainaavat lehden kirjoituksia (näin tapahtuu varsin usein), niiden sanoma leviää jossain määrin myös "suuren yleisön" keskuuteen. Molemmissa tapauksissa kyse on valistusstrategiasta, jossa pyritään vaikuttamaan alkoholipoliittiseen mielipideilmastoon ja jonka tavoitteena on luoda

edellytyksiä käytännön alkoholipolitiikalle. Tällä strategialla on joitakin ansioita — esimerkiksi välittämällä tutkimustietoa nuorison alkoholin käytöstä voidaan ehkä jarruttaa moraalisis-irrationaalisiiin holhoustoimenpiteisiin turvautumista. Kuitenkin pidän strategiaa riittämättömänä ja jopa arveluttavana, sillä se ylläpitää yhteiskunnallista jakoa "vai-kuttajiin" ja "päättäjiin" toisaalta ja päätös-ten ja vaikutusten kohteena olevaan "mas-saan" toisaalta.

— Alkoholipolitiikka-lehti leviää laajasti alkoholiongelmien parissa työskentelevien ja arkipäivän alkoholikontrollia harjoittavien keskuuteen. Siltä odotetaan ammatillista hyö-tyä, ja nuo odotukset lienevät jossain määrin myös toteutuneet. Tästä avautuu toinen stra-ateginen perspektiivi: *tuen antaminen edellä mainittujen lukijaryhmien ammattikäytännön kehittämiseksi*. Tältä pohjalta kyseeseen tulisi kahdentyyppinen sisältöaines: 1) alkoholion-gelmien ja alkoholikontrollin yhteiskunnallisten kytkeäntöjen erittely ja 2) *itse noiden ammattikäytäntöjen* asettaminen kriittisen tarkastelun kohteeksi. Alkoholipolitiikka-lehden nykyiset puutteet liittyvät nähdäkseni jälkimmäiseen ainekseen. Tämän tyyppisen kirjoittelun tavoitteena ei olisi niinkään se, että sosiaali-, päihdehuolto- ym. viranomaiset alkaisivat vaatia tiukempaa valtiollista alko-holipolitiikkaa, vaan se, että heidän kykynsä eritellä työnsä yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä ehtoja ja seurauksia lisääntyisi. Ei ole mikään pikkujuttu, miten työvoiman uusintamisen ongelmien parissa työskentelevät viranomai-set käsittävät työnsä tilanteessa, jossa "reaga-nismi" on saamassa jalansijaa maamme talouspolitiikassa ja jossa yhteiskunta uhkaa jakautua kahtia hyvin toimeentuleviin ja "ulos lyötyihin".

English Summary

Matti Piuspa: Alkoholipolitiikka-lehti: luki-jakunta, käyttö, vaikutukset (The Periodical "Alkoholipolitiikka", Its Readership, Uses and In-fluence)

A readership survey of the periodical "Alkoholipolitiikka" was conducted in the autumn 1982. The sample totalled 1 021 (every tenth person was a subscriber) with a response rate of 61.4. per

cent. In addition to the subscriber register, three specific groups were included: Members of Parliament, newspaper editors and members of the Association of Alcohol Researchers. A personal questionnaire was augmented by a separate questionnaire addressed to a number of institutions.

The readership of the periodical sharply differs from the population structure of the entire country. Described in brief, "Alkoholipolitiikka" is a periodical read particularly by persons in the main cities of Finland, men, the 'wet' generation (now aged between 25 and 44), highly educated and well-off persons as well as those working in the field.

Concisely, the results of the readership survey were:

1. The periodical "Alkoholipolitiikka" is an important source of information in alcohol affairs.

2. The periodical is read primarily for professional information, and it is felt to be of use to persons working in the sector of alcohol problems and control.

3. The contents of the periodical were regarded as topical with a sound journalistic style.

The influence of the periodical "Alkoholipolitiikka" on society is manifest in two ways:

— Influential individuals (e.g. Members of Parliament and civil servants) rely on the periodical in formulating their opinions of the development of alcohol conditions and the necessary measures to be

taken. The message of periodical articles is to a degree spread among the general public when these articles are borrowed by the mass media, as is frequently the case.

— The periodical "Alkoholipolitiikka" is widely read by persons working with alcohol problems and involved in day-to-day alcohol control administration. The periodical is expected to yield professional assistance, and these expectations have perhaps been met with.

In the endeavour to develop the periodical, the content material has been classified into two types:

- 1) An analysis of the social links between alcohol problems and alcohol control measures, and 2) a critical analysis of these *professional practices*. In my opinion, the current shortcomings of the periodical arise from the latter class of material. This material does not, however, focus on requirements for a stricter state alcohol policy through the actions of social welfare and alcohol and drug welfare authorities but rather on developing the professional skills needed to analyze social and personal conditions and their consequences. It is not without importance how the authorities involved in the problems of restructuring the labour force conceptualize their work in circumstances where 'Reaganism' is gaining ground in Finland's economic policy and our society is threatened by a split into the wealthy and the deprived.